

І. В. Поліщук,

старший викладач

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-3518-7106>

МОДЕРНІЗАЦІЯ ПРИНЦИПІВ СИСТЕМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ БЕЗПЕКИ СУБ'ЄКТІВ ГОСПОДАРЮВАННЯ

Національний авіаційний університет
проспект Любомира Гузара, 1, 03680, Київ, Україна
E-mail: inna.polishchuk@npp.nau.edu.ua

Мета: в контексті створення єдиної системи забезпечення безпеки господарської діяльності у статті розглядаються та узагальнюються різні підходи до визначеності принципів забезпечення безпеки суб'єктів такої діяльності як основних висхідних положень, що створюють правову та економічну базу їх безпечного функціонування та розвитку. Досліджується питання системного підходу до ефективного управління безпекою суб'єктів господарювання через потребу вироблення комплексності модернізованих принципів та їх подальшого впровадження в сучасне законодавство. **Методи дослідження:** використовувалися методи порівняння, систематизації, узагальнення, групування та системного підходу комплексності застосування принципів забезпечення безпеки суб'єктів господарювання. **Результати:** конкретизовано визначення принципів забезпечення безпеки суб'єктів господарювання та обгрунтовано необхідність модернізації їх системи відповідно до сучасних умов, загроз та ризиків здійснюваної суб'єктами господарської діяльності. **Обговорення:** проблеми пошуку сучасних засобів захисту та інструментів правового регулювання забезпечення безпеки суб'єктів господарювання.

Ключові слова: безпека суб'єктів господарювання; система забезпечення безпеки суб'єктів господарювання; принципи забезпечення безпеки; система принципів забезпечення безпеки; модернізація принципів; заходи забезпечення безпеки; загрози безпеці; ризики забезпечення безпеки.

Постановка проблеми та її актуальність.

У сучасних умовах розвитку ринкової економіки в Україні та більшості країн світу все більшої актуальності набуває питання забезпечення безпеки діяльності суб'єктів господарювання, яка є одним із чинників функціонування економічного і соціального розвитку країни, підвищення ефективності і сталості суб'єктів господарської діяльності. Забезпечення безпеки суб'єктів «господарської діяльності відбувається з урахуванням як організації діяльності самих суб'єктів, так і зовнішніх умов правового забезпечення їх діяльності» [9, с. 11].

Забезпечення безпеки в цілому є неможливим без відповідного правового визначення та регулювання принципів системи безпеки, а забезпечення безпеки суб'єктів господарювання –

принципів, «що визначають базові орієнтири для впровадження відповідних заходів з організації відповідної системи захисту» [4, с. 330] та є висхідними засадами системи забезпечення безпеки суб'єктів господарювання. Та на сьогодні існуюча нормативна база є недостатньо досконалою і, відповідно, не може належним чином забезпечити безпеку господарської діяльності та її суб'єктів. У зв'язку з цим постає необхідність пошуку сучасних інструментів правового регулювання забезпечення безпеки діяльності суб'єктів господарювання, які встановлюють сучасні засоби захисту господарської діяльності, в тому числі через модернізацію принципів системи забезпечення безпеки, їх доповнення, узагальнення та систематизації.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Актуальність та значущість даної теми на сучасному етапі підтверджується низкою фундаментальних праць вітчизняних та зарубіжних науковців у галузі безпеки господарської діяльності: Р. Банка, А. Вольних, В. Гейця, Н. Дубровіна, З. Живко, В. Іванова, Г. Козаченко, Ю. Крегула, Г. Левківа, О. Мезенцевої, О. Мельник, О. Мияй, Ю. Погорелова, В. Сергієнка, Д. Трошина та інших.

Дослідженням системи забезпечення безпеки господарської діяльності у загальному розумінні та окремих її напрямів, механізмів і принципів займалися такі вітчизняні і зарубіжні вчені як А. Белоусов, М. Зубок, Р. Зубок, В. Ліпкан, С. Ткачук, В. Ярочкін та інші. Проблеми забезпечення економічної безпеки як інституційної складової безпеки господарської діяльності з визначенням принципів забезпечення економічної безпеки суб'єктів господарювання досліджуються в працях О. Барановського, З. Варналій, Т. Васильціва, Н. Верхоглядової, В. Гобела, Е. Ібрагімова, Л. Лефтерової, І. Олініченко, Я. Піцур, Л. Рябушки, Г. Соломіні, Б. Сюркало та ряду інших. Теоретичні та прикладні аспекти визначення сутності та змісту загроз діяльності суб'єктів господарювання як факторів впливу на систему формування принципів забезпечення безпеки СГ досліджувалися в працях Л. Герасименко, А. Пешкової, В. Франчук, В. Фурси та ін.

Та, не дивлячись на широке коло наукових досліджень та публікацій з питань даної проблематики, наразі досі недостатньо досліджені питання щодо визначення та систематизації основних принципів забезпечення безпеки суб'єктів господарювання з урахуванням сучасних засобів забезпечення захисту та інструментів їх правового регулювання.

Метою статті є визначення, аналіз, узагальнення, систематизація та окреслення проблем модернізації основних принципів системи забезпечення безпеки суб'єктів господарювання.

Виклад основного матеріалу. Одним із елементів ефективного розвитку господарської діяльності в Україні є створення такого правового середовища, що сприяло б розвитку діяльності суб'єктів господарювання. У зв'язку з цим

держава повинна підтримувати і захищати розвиток господарського сектору шляхом створення належних правових та економічних умов господарської діяльності. «Для забезпечення стабільного розвитку державної національної економічної системи, як визначає ряд вчених: О. Гетманець, А. Прокопенко, А. Чорна та інші, необхідним є створення ефективного правового механізму забезпечення безпеки господарської діяльності» [9, с. 8], а також механізму регулювання організації забезпечення безпеки суб'єктів господарської діяльності, «приведення цього механізму і його частин у такий стан, при якому вони можуть нормально функціонувати» [5, с. 133].

Вчені та практики розглядають поняття «забезпечення безпеки господарської діяльності» як «комплекс організаційно-правових, техніко-технологічних, інноваційних, фінансово-економічних заходів, спрямованих на виявлення, попередження і припинення загроз у процесі забезпечення ефективного функціонування суб'єктів господарювання» [1].

Створення єдиної системи забезпечення безпеки при цьому має ґрунтуватися на певних принципах, «які створюють правову і політичну базу для оцінювання загроз, формування стратегії економічної безпеки та економічних інтересів» [10, с. 11] суб'єктів господарювання.

Виходячи з того, що «будь-яка система повинна будуватися на певних принципах», Е. Ібрагімов у своїх дослідженнях принципів зазначає, що саме принципи – «це основні висхідні положення якої-небудь наукової системи, теорії, ідеологічного напрямку і т.ін.» [4, с. 330]. Досліджуючи правову характеристику принципів, В. Оніщенко визначає, що «принцип – це завжди висхідна засада, це завжди ідея, а також і норми, і соціальні відносини, оскільки принципи завжди набувають нормативного і правозастосовчого змісту» [7, с. 58]. Тому в системі забезпечення безпеки суб'єктів господарювання «саме принципи виступають методологічним підґрунтям при розробці заходів з організації цієї системи» [4, с. 330].

У сучасній науковій юридичній літературі існує декілька підходів до визначення принципів забезпечення безпеки суб'єктів господарю-

вання. Так, посилаючись на аналіз норм чинного законодавства, О. Гетманець, Д. Коробцова, А. Прокопенко, А. Чорна стверджують, «що основними принципами забезпечення безпеки господарської діяльності є: 1) законність; 2) принцип верховенства права і свободи громадян; 3) конфіденційність; 4) комплексне застосування ресурсів та коштів; 5) самостійність і відповідальність за забезпечення економічної безпеки підприємства; 6) своєчасність; 7) корпоративність етики; 8) безперервність; 9) координаційність та взаємодія з органами влади та керівництва; 10) удосконалювання; 11) свобода господарської діяльності у межах, визначених законом; 12) свобода договору у межах, визначених законом; 13) збалансування приватних і публічних інтересів у сфері господарювання (принцип пропорційності); 14) державне регулювання господарської діяльності; 15) недопущення зловживання монополієм становищем на ринку; 16) захист економічної конкуренції, забезпечення раціонального використання природних ресурсів у сфері господарювання; 17) пріоритетність збереження здоров'я людини та охорони тваринного світу, навколишнього середовища, захисту національного товаровиробника, захисту слабкої сторони у договорі; 18) відповідальність суб'єктів господарювання» [9, с. 146].

Використовуючи аналогічний підхід до визначення принципів забезпечення безпеки, деякі вчені зазначають, що створення єдиної системи забезпечення безпеки господарської діяльності має здійснюватися на основі змістовності наступних принципів: законності, вчасності, безперервності, плановості, економності, взаємодії, компетентності, самостійності, поєднання гласності та конфіденційності, відповідальності.

Окремі науковці, зокрема Л. Герасименко, В. Гончарова, З. Живко, В. Франчук та ін., до основних принципів забезпечення безпеки як вихідних положень, на основі яких базується уся безпекова діяльність, відносять такі: правомірність, системність, достатність, гнучкість, своєчасність, спеціалізацію.

Враховуючи багатоаспектність поняття «забезпечення безпеки суб'єктів господарювання», «складність взаємозв'язків і взаємозалежності різних її елементів, а також необхідність консо-

лідації» [6, с. 17] різних її суб'єктів у напрямку забезпечення сталого розвитку, окремі дослідники, зокрема О. Митяй, В. Сергієнко, А. Пешкова, Д. Трошин та інші, серед принципів забезпечення безпеки господарюючих суб'єктів виділяють принцип вчасності, взаємодії, безперервності, самостійності, компетентності, плановості, економності.

Зважаючи на те, що «система забезпечення безпеки господарської діяльності становить сукупність низки взаємопов'язаних напрямів, таких як захист від недобросовісної конкуренції, захист від порушень закону, захист від неправних дій власних співробітників, захист від злочинного світу та криміналітету тощо, кожен із яких має рівнозначну вагу та потребує розробки адекватної програми реагування» [3, с. 179], виникає необхідність системного підходу до ефективного управління безпекою суб'єктів господарювання, для вироблення якого «необхідно дотримуватися сукупності принципів, основними з яких є: безперервність, універсальність, централізованість, плановість та інші» [3, с. 180].

На сьогоднішній день основним критерієм оцінювання ефективності системи забезпечення безпеки суб'єктів господарювання науковці здебільшого визначають економічну безпеку, під якою розуміють такий «стан їх стабільної діяльності, за якого забезпечується захист від внутрішніх і зовнішніх загроз та досягається мета діяльності у вигляді отримання прибутку» [10, с. 16], і яка також повинна здійснюватися на основі ряду спеціальних принципів. У сучасній науковій літературі існує декілька підходів до визначення принципів економічної безпеки суб'єктів господарювання. Посилаючись на дослідження І. Ботьботенко, Л. Корчевської, Е. Ібрагімова та інших вчених-економістів, З. Живко усі принципи забезпечення економічної безпеки поділяє на п'ять основних груп: цільові, функціональні, структурні, процесні та системні [3, с. 182]. До цільових принципів при цьому відносять досяжність, сумісність, гнучкість, вимірність. До функціональних принципів більшість авторів відносить зосередженість, автономність, багатофункціональність, нейтралізацію. Групу структурних принципів складає, на

думку Е. Ібрагімова, «принцип одночасності «чотирьох ролей», поєднання централізації і децентралізації, ієрархічність, пріоритет об'єкта над суб'єктом, координованість, єдиноначальність, мінімальна складність структури, персональна відповідальність» [4, с. 331]. Процесні принципи розглядають як комбінацію превентивних та реакційних заходів, що обумовлюють конфіденційність, правомірність, економічну доцільність та еквіфінальність. І до системних принципів здебільшого відносять адаптивність, цілеспрямованість, прямоточність, зв'язність, комплексність тощо.

Реалізація усіх вищезазначених принципів забезпечення безпеки можлива, згідно обґрунтувань Н. Верхоглядової, І. Олініченко, лише «за рахунок створення належної системи безпеки, основними функціями якої мають стати виявлення і прогнозування внутрішніх і зовнішніх загроз життєво важливим інтересам суб'єктів безпеки», при цьому під загрозами слід розуміти «потенційні або реальні дії фізичних або юридичних осіб, які порушують стан суб'єкта господарської діяльності та здатні привести до припинення їх діяльності чи до значних витрат» [2]. На думку Д. Трошина, загрозами для безпеки суб'єктів господарювання виступають безпосередньо «технологічна і кадрова деградація, порушення суб'єктом господарювання договірної дисципліни, невиконання ними програм, планів, стратегій, у тому числі інноваційного розвитку, соціальних програм» [11, с. 68]. До можливих загроз безпеки діяльності суб'єктів господарювання на сучасному етапі відносять також скорочення попиту на продукцію підприємства, зниження якості продукції, монополізацію постачальниками ринків сировини, енергії, матеріалів, зростання кредитних ресурсів, соціальну та/або політичну нестабільність у сфері ділових інтересів суб'єкта господарювання тощо.

Для попередження, недопущення, аналізу зазначених загроз, мінімізації наслідків їх негативного впливу в сучасних умовах господарювання постає необхідність модернізації принципів забезпечення безпеки, розширення та доповнення їх кола відповідно до сучасних тенденцій та глобалізаційних викликів у сфері здійснення го-

сподарської діяльності. Змістовність зазначених принципів має обумовлювати реалізацію «комплексу оперативних і довгострокових заходів щодо попередження і нейтралізації загроз; створення і підтримку в готовності сил і засобів забезпечення безпеки у повсякденних умовах та за надзвичайних ситуацій» [2] здійснення господарської діяльності.

Аналізуючи базу наукових досліджень та практики у сфері забезпечення безпеки суб'єктів господарювання, окреслюється генеза необхідності модернізації, вироблення та дотримання системного підходу нормативного регулювання та застосування принципів забезпечення їх безпеки, адже тільки комплексність застосування зазначених принципів та їх відповідність сучасним умовам надасть можливість створення дієвої та ефективної системи безпеки суб'єктів господарювання.

Висновки. Узагальнюючи, слід відзначити, що на сьогодні, попри велику кількість наукових досліджень проблем визначення та сутності принципів забезпечення безпеки суб'єктів господарювання, проблем їх систематизації та реалізації на практиці, питання модернізації цих принципів, обумовлене осучасненням умов здійснюваної суб'єктами господарської діяльності, залишається малодослідженим та дискусійним. Наразі це пов'язано в першу чергу відсутністю єдиного підходу до формулювання змісту та сутності принципів забезпечення безпеки, а також недосконалістю та недостатністю нормативно-правової бази щодо забезпечення безпеки господарської діяльності. Тому пошук сучасних засобів та інструментів правового регулювання забезпечення безпеки суб'єктів господарювання обумовлює й модернізацію принципів системи забезпечення їх безпеки, оновлення їх змісту та сутності, розширення та доповнення.

Отже, вказані принципи потребують подальшого дослідження та впровадження їх дефініцій у сучасне законодавство, що регламентує законність та безпеку господарської діяльності, шляхом розробки та прийняття спеціальних законів та підзаконних нормативних актів.

Література

1. Банк Р.О. Сучасна парадигма безпеки підприємницької діяльності. Глобальна організація союзного лідерства. GOAL. 2015. URL: <http://goal-int.org/>

2. Верхоглядова Н.І., Олініченко І.В. Принципи забезпечення економічної безпеки регіону. *Ефективна економіка*. 2013. № 3. URL: <http://economy.nayka.com.ua>

3. Живко З.Б., Левків Г.Я., Вольних А.І. Напрями та принципи забезпечення безпеки підприємництва в контексті недержавних форм власності. *Вісник Кам'янець-Подільського національного університету ім. Івана Огієнка. Економічні науки*. 2014. Вип. 9. С. 179-184.

4. Ібрагімов Е.Е. Принципи побудови системи економічної безпеки підприємства. *Глобальні та національні проблеми економіки*. 2015. Вип. 6. С. 330-333.

5. Мезенцева О.М. Концептуальні основи безпеки підприємницької діяльності на малих підприємствах. *Наукові праці Кіровоградського національного технічного університету. Економічні науки*. 2007. Вип. 12. С. 130-135.

6. Митяй О.В. Правове забезпечення безпеки суб'єктів господарської діяльності в Україні: навч.-метод. посіб. Умань: ПП Жовтий, 2013. 128 с.

7. Оніщенко В.М. Змістовно-функціональна характеристика права (витоки, постулати, принципи, функції). *Правова держава*. Вип. 21. Київ: Інститут держави і права ім. В.М. Корецького, 2010.

8. Піцур Я.С., Гобел В.В. Теоретико-методологічний аналіз процесу формування оптимальної системи управління економічною безпекою суб'єктів господарювання. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ*. 2018. № 1. С. 227-235.

9. Правове регулювання безпеки господарської діяльності в Україні: монографія / Гетманець О.П., Прокопенко А.О., Чорна А.М. та ін. За заг. ред. О.П. Гетманець. Харків: Константа, 2019. 296 с.

10. Сергієнко В.В., Пешкова А.С. Правове забезпечення безпеки суб'єктів господарської діяльності в Україні: навч. посіб. Харків: ХНЕУ ім. С. Кузнеця, 2016. 140 с.

11. Трошин Д.В. Безопасность предприятия: смысл, онтология, оценка: монография. Тверь: Твер. гос. ун-т, 2015. 212 с.

12. Фурса В.А. Сутність загроз підприємницької діяльності. *Пріоритети розвитку національної економіки в контексті євроінтеграції та глобальних викликів*: матеріали VII Міжнар. наук.-практ. конф. Ч. III. Харків: ХНУБА, 2016. С. 123-126.

References

1. Bank R.O. Suchasna paradygma bezpeky pidpryjemnycs'koi' dijal'nosti. Global'na organizacija sojznoho liderstva. GOAL. 2015. URL: <http://goal-int.org/>

2. Verhogljadova N.I., Olinichenko I.V. Prynscypu zabezpechennja ekonomichnoi' bezpeky regionu. *Efektivna ekonomika*. 2013. № 3. URL: <http://economy.nayka.com.ua>

3. Zhyvko Z.B., Levkiv G.Ja., Vol'nyh A.I. Naprjamy ta pryncypu zabezpechennja bezpeky pidpryjemnyctva v konteksti nederzhavnyh form vlasnosti. *Visnyk Kam'janec'-Podil's'kogo nacional'nogo universytetu im. Ivana Ogijenka. Ekonomichni nauky*. 2014. Vyp. 9. S. 179-184.

4. Ibragimov E.E. Prynscypu pobudovy systemy ekonomichnoi' bezpeky pidpryjemstva. *Global'ni ta nacional'ni problemy ekonomiky*. 2015. Vyp. 6. S. 330-333.

5. Mezenцева O.M. Konceptual'ni osnovy bezpeky pidpryjemnycs'koi' dijal'nosti na malyh pidpryjemstvah. *Naukovi praci Kirovograds'kogo nacional'nogo tehničnogo universytetu. Ekonomichni nauky*. 2007. Vyp. 12. S. 130-135.

6. Mytjaj O.V. Pravove zabezpechennja bezpeky sub'jektiv gospodars'koi' dijal'nosti v Ukraini: navch.-metod. posib. Uman': PP Zhovtyj, 2013. 128 s.

7. Onishhenko V.M. Zmistovno-funkcional'na harakterystyka prava (vytoky, postulaty, pryncypu, funkcii'). *Pravova derzhava*. Vyp. 21. Kyi'v: Instytut derzhavy i prava im. V.M. Korec'kogo, 2010.

8. Picur Ja.S., Gobel V.V. Teoretyko-metodologichnyj analiz procesu formuvannja optimal'noi' systemy upravlinnja ekonomichnoju bezpekoju sub'jektiv gospodarjuvannja. *Naukovyj visnyk L'vivs'kogo derzhavnogo universytetu vnutrishnih sprav*. 2018. № 1. S. 227-235.

9. Pravove reguljuvannja bezpeky gospodars'koi' dijaj'nosti v Ukrai'ni: monografija / Getmanec' O.P., Prokopenko A.O., Chorna A.M. ta in. Za zag. red. O.P. Getmanec'. Harkiv: Konstanta, 2019. 296 s.

10. Sergijenko V.V., Pjeshkova A.S. Pravove zabezpechennja bezpeky sub'jektiv gospodars'koi' dijaj'nosti v Ukrai'ni: navch. posib. Harkiv: HNEU im. S. Kuznecja, 2016. 140 s.

11. Troshin D.V. Bezopasnost' predprijatija: smysl, ontologija, ocenka: monografija. Tver': Tver. gos. un-t, 2015. 212 s.

12. Fursa V.A. Sutnist' zagroz pidpryjemnyc'koi' dijaj'nosti. *Priorytety rozvytku nacional'noi' ekonomiky v konteksti jevrointegracii' ta global'nyh vyklykiv*: materialy VII Mizhnar. nauk.-prakt. konf. Ch. III. Harkiv: HNUBA, 2016. S. 123-126.

I. Polishchuk

MODERNIZATION OF THE PRINCIPLES OF THE SECURITY SYSTEM OF BUSINESS ENTITIES

National Aviation University
Liubomyra Huzara Avenue, 1, 03680, Kyiv, Ukraine
E-mail: inna.polishchuk@npp.nau.edu.ua

Goal: since the legal support of economic activity is understood as a process of legal regulation of relations of its subjects and the implementation of legal requirements aimed at providing the necessary conditions for their development, stability of economic activity, as well as organization and protection from various external and internal threats. an effective legal mechanism to ensure the security of economic activity. In the context of creating a unified system of business security, the article considers and summarizes various approaches to defining the principles of security of the subjects of such activities as the main starting points that create the legal and economic basis for their safe operation and development. The issue of a systematic approach to the effective management of business entities due to the need to develop a comprehensive modernized principles and their further implementation in modern legislation is studied.

Research methods: methods of comparison, systematization, generalization, grouping and system approach of complexity of application of principles of ensuring safety of business entities were used. **Results:** the definition of the principles of ensuring the security of economic entities is specified and the need to modernize their system in accordance with modern conditions, threats and risks of economic activities is substantiated. **Discussion:** problems of finding modern means of protection and tools of legal regulation to ensure the security of economic entities.

Keywords: security of business entities; system of security of business entities; principles of security; system of principles of security; modernization of principles; security measures; security threats; security risks.